

Avskaffa mantalsuppgifterna

Av uppbördsdirektören Nils Gottliebsson

I en promemoria, dagtecknad den 15 mars 1963, har jag föreslagit att mantalsskrivningen i Stockholm för år 1964 försöksvis får genomföras utan mantalsuppgifter. I promemorian lämnas först en redogörelse för gällande bestämmelser i nu förevarande hänseende. Därefter anför jag följande.

Skäl för mantalsuppgifternas avskaffande

Att en gång om året upprätta en uppgift av ovan angivet innehåll och inlämna den till fastighetsägaren, respektive till vederbörande myndighet kan inte gärna betecknas som någon svårare pålaga. Mantalsuppgiftslämnandet utgör det oakttat en källa till förargelse och irritation. I de fall då förhållanden med avseende å uppgiftslämnaren år efter år är desamma framstår det för denne som en helt onödig åtgärd att än en gång lämna samma uppgifter som tidigare. De måste ju vara kända för myndigheterna och kravet på nya uppgifter varje år stämplas då gärna som ett utslag av byråkratism.

Ett särskilt irritationsmoment utgör den möjlighet som uppgiftslämnandet medför för fastighetsägaren eller dennes ombud (ofta portvakten) att vinna inblick i hyresgästernas personliga förhållanden. Möjligheten att lämna uppgift i slutet konvolut är inte allmänt känd och det hyses också misstro mot att förseglingen respekteras.

För fastighetsägaren (hyresvärden) utgör insamlandet av mantalsuppgifterna och deras vidarebefordrande till vederbörlig myndighet ett bestyr som — även

om det inte är betungande — tar viss tid i anspråk och som kan — särskilt för den fastighetsägare, som söker noggrannt fullgöra sin skyldighet — medföra konflikter med hyresgästerna. Slopandet av mantalsuppgifterna (och, särskilt i Stockholm, förenklandet av huvudförteckningarna; jfr det följande) skulle förvisso av fastighetsägarna hälsas med tillfredsställelse.

För statsverket inträder vid avskaffandet av mantalsuppgifterna för det första den kostnadsminskning som svarar mot bortfallet av tryckningskostnaderna. För det allmänna — stat eller kommun — bortfaller vidare kostnaderna för mantalsblanketternas utlämnande och mottagande, deras sortering och granskning samt för anmaning att lämna uppgift o s v. För Stockholm uppskattas sist angivna kostnader till i runt tal 350.000 kronor.

Själva mantalsskrivningsarbetet skulle — i vart fall i Stockholm — betydligt förenklas om mantalsuppgifter inte längre ingår som en beståndsdel i mantalskrivningsmaterialet och personalbehovet för mantalsskrivningsarbetet skulle avsevärt kunna reduceras. Detta skulle för uppbördsverket i Stockholm betyda en stor lättnad på personalfronten, där det eljest föreligger den situationen att den nedgång av biträdesantalet som blivit möjlig och genomförts med anledning av omläggningen till ADB beträffande skatteuppbörden inte ger tillräcklig arbetskraft vid mantalsskrivningen. En rätt stor tillfällig förstärkning av biträdeskåren måste då ske och det möter självfal-

let svårigheter att genomföra en sådan. En mantalsskrivning utan mantalsuppgifter medför en mycket jämnare arbetsbelastning och i stort sett att nyss berörda personalsvårigheter elimineras. I själva verket är den nu angivna omständigheten en huvudorsak till att frågan om mantalsuppgifternas slopande nu aktualiseras.

Vid införande av ADB inom folkbokföringen kommer personerna att redovisas i folkbokföringsnummerordning i den personella liggaren och förlagan till denna liggare blir följaktligen uppställd i denna ordning och inte som nu (i Stockholm) i vånings-, lägenhets- och hushållsgruppering. För att "läsningen" vid mantalsskrivningsförrättningen inte skall bli mer tidsödande än nu borde mantalsuppgifterna uppordnas i folkbokföringsnummerföljd. Detta i sin tur skulle innebära ett stort kompletterings- och sorteringsarbete, särskilt som endast födelseår angivas å mantalsuppgiften och sålunda icke alla de data som ingår i folkbokföringsnumret. Även vad nu sagts utgör en särskild anledning att undersöka möjligheten att slopa mantalsuppgifterna.

Kan mantalsuppgifterna undvaras?

Med en perfekt eller i det närmaste perfekt fungerande löpande folkbokföring (kyrkobokföring), så att praktiskt taget varje person vid varje tidpunkt är skriven där han rätteligen bör vara skriven enligt gällande regler, erfordras uppenbarligen ingen uppgift till mantalsskrivningen — ur mantalsskrivningssynpunkt. Det skulle för övrigt under sådana förhållanden ligga nära till hands att som huvudregel vid mantalsskrivningen ha den bestämmelsen att envar skall mantalsskrivas i det distrikt och å den fastighet där han den 1 november förrättningsåret

är kyrkobokförd och sålunda inte efterforska ort och fastighet där vederbörande rätteligen skall vara kyrkobokförd — i det tänkta läget skulle mycket litet vara att upptäcka i angivna avseende.

Nu är emellertid kyrkobokföringen inte så fulländad som nyss sagts utan uppvisar brister — större eller mindre — genom att flyttning inte anmäles i föreskriven ordning. Den fråga det gäller att besvara är alltså om det trots dessa brister i den löpande folkbokföringen är tänkbart att avskaffa mantalsuppgifterna.

Om mantalsuppgiften inte lämnas, kommer ny, oanmäld bosättning inte att upptäckas i samma omfattning som nu. Detta i sin tur innebär att ett visst antal personer kommer att bli mantalsskrivna å fel ort. Det bör till en början fastställas att det är genom sitt eget förvållande — underlåtenhet att anmäla flyttning — som dessa personer blir felskrivna och att de sålunda själva ådragit sig de nackdelar som kan följa av felskrivningen (skattemässigt, i avseende å rösträtt, beträffande bostadsanskaffning, osv). Det får antagas att de, om inte av annan anledning så när dylik olägenhet uppdragas, anmäler flyttningen och därmed medverkar till rätt mantalsskrivning påföljande år. Det förtjänar att påpekas i detta sammanhang, att alla de personer som flytta efter den 1 november — kanske omedelbart efter detta datum — är i samma situation som de felskrivna personerna. Omvänt kan detta uttryckas så, att de sistnämnda inte är i annan och sämre situation än de förstnämnda. Jag vill därmed inte ha sagt att det inte är en nackdel att kretsen av personer som är bosatta på ett håll men skrivna på ett annat vidgas, men det kan å andra sidan konstateras att någonting principiellt nytt inte införes i samhälls-

bilden genom den här berörda följderna av mantalsuppgifternas slopande.

Det måste, i enlighet med vad nu sagts, antagas att antalet mantalsskrivningsmål kommer att ökas om mantalsuppgifterna avskaffas — under förutsättning att samma huvudregel för mantalsskrivningen som nu bibehålles. Det bör emellertid allvarligen övervägas om man inte vid allmänt slopande av mantalsuppgifterna bör övergå till den förut berörda regeln — på sin tid förordad av statens organisationsnämnd — att mantalsskriva på den faktiska kyrkobokföringsorten den 1 november, den må sakligt sett vara rätt eller felaktig. Då bortfaller helt mantalsskrivningsmålen. En viss ökning av antalet kyrkobokföringsmål kan möjligen inträda, men för att rätta en felaktig kyrkobokföring — till nästa mantalsskrivningstillfälle — behövs i regel ingen process utan blott åtgärder av administrativ art. Om den nuvarande huvudregeln för mantalsskrivningen bibehålles och man sålunda måste räkna med ökat antal mantalsskrivningsmål, synes denna omständighet dock i vart fall inte kunna få vara utslagsgivande då det gäller att taga standpunkt till frågan om mantalsskrivningens förenklade.

I anslutning härtill må beröras de möjligheter som föreligger att förbättra kyrkobokföringen. Service- och propagandåtgärder i detta syfte har sedan några år vidtagits i Stockholm. Sålunda tillställs personer som inflyttar i nybyggda hus genom hyresvärdens förmedling anmaning att anmäla flyttning, blankett för fullgörande av sådan anmälan och portofritt kuvert att användas vid anmälan insändande. Vidare bedrivs under september månad en annonskampanj i pressen för anmälan av flyttning inför den förestående mantalsskrivningen. Dessa åtgärder

ha varit effektiva och avsevärt minskat antalet vid mantalsskrivningen upptäckta icke anmälda flyttningar. Propaganda kan givetvis, vid allmänt slopande av mantalsuppgifterna, ske i mycket större utsträckning med användande även av radio och TV.

Ätminstone i Stockholm står också den utvägen öppen att låta returer av debetsedlar eller andra försändelser utgöra incitament till utredning angående vederbörandes vistelseort. Även deklaraionsmaterialiet kan användas för kontroll av kyrkobokföringen.

Folkräkningarna ger självfallet ett utmärkt material till revidering av kyrkobokföringen. Felaktigheter i desamma blir då om inte förr upptäckta och rättade. Även om därvid skulle erfordras betydligt mer arbete än vid en mantalsskrivning innebär detta endast att den personalförstärkning som ändock måste vidtagas för folkräkningens skull, så dimensioneras att kontrolleringen av kyrkobokföringen kan genomföras.

Huruvida mantalsuppgifternas slopande medför större eller mindre möjligheter till skenskrivning är svårt att säga. Möjligen kan avsaknaden av mantalsuppgifter underlätta oberättigad mantalsskrivning, men någon större ökning av antalet sådana fall kan det under inga förhållanden bli fråga om.

Om mantalsuppgifter inte avlämnas föreligger självfallet inte samma möjligheter som nu att konstatera okänt hemvist för en person. Om de nuvarande reglerna om åtgärder vid okänt hemvist bibehålls oförändrade innebär vad nyss sagts att återförande till förra mantalsskrivningsorten (jämlikt 14 § 8 mom. 1 st. och 37 § 1 mom. sista punkten) i regel inte äger rum. Jag finner inte detta vara någon

nackdel utan snarast motsatsen (jfr min uppsats "Utan känt hemvist" i nr 9—10 av Sv. SkT 1962). Överföring till boken över obefintliga kan heller inte ske i samma utsträckning som nu. Inte heller detta lär kunna betecknas som någon större olägenhet. Konsekvenserna i nu berörda hänseende av mantalsuppgifternas slopande synes alltså inte böra inge farhågor. Detta hindrar emellertid inte att ett allmänt slopande av mantalsuppgifterna bör föregås av en översyn av här ifrågasättande bestämmelser.

Fortlöpande aktualisering av titlar och yrken blir inte möjlig om mantalsuppgifterna avskaffas. Behovet av att ha titlarna som ett led i folkbokföringen kan emellertid starkt ifrågasättas och nyssberörda följd av mantalsuppgifternas slopande synes mot bakgrunden härav inte böra tillmätas alltför stor betydelse. För Stockholms del används inte vidare titlar på debetsedlar och andra utgående handlingar från uppborhetsverket och därmed är den friktion med allmänheten som på denna punkt kunnat uppstå eliminerad. Å andra sidan kodsättes alla skattskyldiga vid taxeringen med avseende å yrke och inte blott de föreskrivna samlingskategorierna. Därmed kan för Stockholm lämnas en utförligare och säkrare yrkesstatistik än för landet i övrigt.

Av vad jag ovan anfört torde framgå att jag inte finner ett system utan mantalsuppgifter innebära några allvarliga olägenheter utan att jag räknar med en i stort sett lika tillfredsställande folkbokföring som nu. I samband med mantalsuppgifternas avskaffande för hela landet torde en allmän översyn av kyrkobokförings- och mantalsskrivningsreglerna böra ske men det bör inte möta hinder att med dessa regler orubbade för Stockholm till-

lämpa en ordning som inte bygger på mantalsuppgifter.

Förslag

Under hänvisning till ovanstående föreslås att mantalsskrivningen i Stockholm för år 1964 får genomföras utan upptagande av mantalsuppgifter. Anordningen är att betrakta som ett försök och det påkallas därför icke några ändringar av bestämmelserna vare sig i FBF eller i KFS. Såväl kyrkobokförings- som mantalsskrivningsreglerna förutsätts sålunda — fränsett vissa ändringar av annan anledning i KFS — kvarstå oförändrade, men hos Kungl. Maj:t hemställs om medgivande att — utan hinder av vad därom eljest är stadgat — personer som vid mantalsskrivningen för år 1964 skall mantalsskrivas i Stockholm inte behöver avlämna mantalsuppgift.

Verkställd utredning har givit vid handen att de data rörande fastigheterna som vid mantalsskrivningen inhämtas genom huvudförteckningarna kan erhållas på annat sätt, respektive att man kan åtnöjas med att dessa uppgifter aktualiseras vart femte år (vid bostadsräkning). Genom att mantalsuppgifter inte infordras saknas också anledning att å huvudförteckningarna lämna uppgift om hyresgästerna. Huvudförteckningarna kan under sådana förhållanden begränsas till en fastighetsuppgift som allenast innehåller de data som erfordras för att identifiera fastigheten samt uppgift om ägaren. Det är för kontroll av ägaranteckningen i fastighetslängden, vilken eljest lätt blir otillförlitlig, som fastighetsuppgiften erfordras.

Om det som här föreslagits i sin helhet genomföres, kommer mantalsskrivningen i Stockholm att bli en förrättning som